

Бастауыш сынып оқушыларының қарым-қатынасын ізгілікке бағыттап отырып тәрбиелеу

Аннотация. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының қарым-қатынасын ізгілікке бағыттап отырып тәрбиелеу жолдары туралы қарастырылған. Қоғамның ілгері дамуы, техника мен технологиялық жетістіктер, қолжетімді ақпараттанудың өз пайдасымен қатар балалар мен жасөспірімдердің рухани-адамгершілік, қарым-қатынастың ізгілікті бағыты тұрғысында дамуына өз кері әсерін тигізіп жатқандығы да айқын. Сол себепті де қазіргі кезеңде Қазақстан үшін өскелең ұрпағының адамгершілік пен адалдықтан айнымаған, білімді де саналы, өз елінің нағыз патриоты болып өсуі үлкен маңызға ие болып отыр. Осы мақсаттың жүзеге асуы үшін білім беру мекемелерінде оқушыларға сапалы біліммен бірге ізгілікті тәрбиені де ұштастыруымыз қажет екендігі айтылған және бастауыш сынып оқушыларына ізгілік тәрбие беру мәселесін зерттеуге үлес қосқан ғалымдардың тәжірибелеріне шолу жасалынған. Зерттеу тақырыбына сәйкес бастауыш сынып оқушыларының ізгіліктілік деңгейін анықтау мақсатында жүргізілген жұмыстар туралы айтылған.

Түйінді сөздер: бастауыш сынып, оқушы, қарым-қатынас, ізгілік, оқыту, тәрбиелеу, мұғалім, мектеп.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6895-2021-135-2-164-171>

Түсті: 12.03.20 / Жарияланымға рұқсат етілді: 5.06.21

Кіріспе

Қазіргі ғылыми техниканың дамыған заманында болашақ ұрпаққа білім берумен қатар тәрбиенің ізгілікті бағытына қарай тәрбиелеу мәселелеріне аса көңіл бөлінгені жөн. Қарастырылып отырған мәселе тәуелсіздік алғаннан кейін 1995 жылдан бастап қолға алына бастады. Осыған орай елімізде гуманитарлық білім беру тұжырымдамасы жасалғаны белгілі. Тұжырымдамада: «Қоғамды ізгілендіру - ХХІ ғасырдың табалдырығындағы өркениетті дамудың талабы, мұның өзі әлеуметтік қатынастарды ұйымдастырудың тиімді нысандарына қол жетуіне байланысты болып отыр. Әрі бұл қатынастарда алдымен әлемнің тұтқасы ретінде адам аса айшықтана көріну-

ге тиіс» делінген [1]. Қазіргі кезде біздің қоғам дамудың жаңа кезеңіне көшіп келеді, бұл кезең ақпараттық кезең, яғни компьютерлік техника мен оған байланысты барлық ақпараттық-коммуникативтік технологиялар оның табиғи ортасына айналып отыр. Қоғамның дамығанына қарай ақпараттық технологияларды қолдану айтарлықтай нәтижелер болғанымен, рухани, адами ізгілікті қарым-қатынас жасау тұрғысынан оң нәтиже бар деп айту қиын.

Жеке тұлғаның айналасына, жалпы әлемге ізгілікті қарым-қатынас жасауы, өзінің жан дүниесі мен түсінігін дұрыс жағынан, сөйлеу мәдениетін, іс-әрекет мәдениетін қалыптастыру болып табылады. Жалпы ізгілік ұғымы, адамдарды сүйу, жақсылық жасау, жанашыр

болу, барлық адамзат баласын бауырым деп қарау. Ал ізгілікті қарым-қатынас дегеніміз жеке тұлғаның бойындағы ізгілікті әрекеті, мінез-құлқы, ізгілікті білімдер жиынтығы болып табылады. Ізгілікті қарым-қатынас мәдениеті дегеніміз мінез-құлық дағдылары мен әдеттерді, адамгершілік сезімді дарыту және дамыту.

Негізгі бөлім

Әлемдік өркениет құндылықтарына сай адамдарды ізгілікті қарым-қатынасқа тәрбиелеу- бүгінгі күннің басты талабы. Мұны жүзеге асыруда Абай еңбектеріндегі адам болу қағидасын басты назарға алудың маңызы ерекше.

Жалпы адам баласы туылған сәтінен бастап, өмірден озған уақытына дейін басқа адамдармен қызметі пен құрылымы алуан түрлі қарым-қатынас кеңістігіне енеді. Қарым- қатынас- адамның әлемге қатынасы, оның өмір сүру белсенділігі. Тек осы қарым-қатынас процесінде адамзат пайда болады, адам мен адам өзара әрекеттескенде және қарым-қатынасқа түскенде ғана «адам адамға», өзгелерге, сондай-ақ өзіне ашылады.

Қарым-қатынас адамның құрылуының маңызды факторларының бірі болып, оның әлеуметтенуінің қажетті шартына айналады. Қарым-қатынас қоғам мен адам өмірінің барлық жағын қамтиды. Адам басқа адамдармен қарым-қатынассыз өз өмірін елестете алмайды, себебі оның өмірі бүкіл адамзаттың сақталуына тікелей байланысты. Қарым-қатынастағы талап етілетін басты құндылық- оның ізгілікке негізделуі [2, 233].

Ізгілік (гуманизм)- (лат. humanus- адамдық, адамгершілік) адамды бірінші орынға қоятын және тұлғаны ең жоғарғы құндылық деп қарастыратын тұжырымдама. Гумандылық әрбір адамның жетілген тұлға болуына және қоғамдық құндылықтар негізінде өзін-өзі жүзеге асыруына мүмкіндік береді. Мұнан пайда болатын ізгілікті қарым-қатынас-басқа адамға сыйлы қатынас идеясы, өзгеге деген махаббат пен сүйіспеншіліктің көрінісі [3].

Осы тұста Абай шығармалары күнделікті тірлігімізді, рухани әлемімізді-қаракан басты

алып жүруден бастап, биік адамгершілікке дейінгі аралықта суреттейтін құнды мұра болып табылады.

Махаббатпен жаратқан адамзатты,

Сен де сүй ол Алланы жаннан тәтті.

Адамзаттың бәрін сүй бауырым деп,

Және хақ жолы осы деп әділетті,-дей келе
Ұлы Абай осы «Үш сүюден» барша әлемде ізгілік орнайтындығын жеткізеді [4, 111].

Кемеңгер ақын өзінің 38-қара сөзінде «Толық адам» болмысы арқылы өзге адаммен ынтымақта болуға қажетті үш құндылықты айқындайды. Олар: нұрлы ақыл, ыстық қайрат, жылы жүрек. Осы құндылықтар бірлігін адамның рухани жетілуіне бастау болар қазынаға балайды.

Абай қарым-қатынас барысында адамның өз мінез- құлқының қалыптасуына үлкен мән бере отырып, өзін- өзі тәрбиелеу қажеттілігі туралы ойды баса айтады. Бұл жөнінде Абай былай дейді: «Егер де есті кісілердің қатарында болғың келсе, күнінде бір мәрте, болмаса жұмасында бір, ең болмаса айында бір өзіңнен өзің есеп ал!» Яғни, Абайша есеп алу қарым-қатынас барысында өзіміз ренжіткен адамдардан кешірім сұрап немесе өзгелерді кешіру арқылы жағымды арнаға бұрылары анық.

Қоғамда өмір сүріп жатқан әрбір адамның «ой кеселдеріне шалдығуы», сол ортадағы адамдарға қарым- қатынас барысында кері әсерін тигізбей қоймайды. Мұның дұрыс жолға қойылуы үшін адам ішкі қалпының, ішкі жан дүниесінің Абай көрсеткен «Адам бол» қағидасына қаншалықты сәйкестігін аңғаруы тиіс.

Абай «Адам бол» қағидасында адам үшін, адамның дұрыс өмір сүруі үшін тірек болар «бес асыл істі: талап, еңбек, терең ой, қанағат, рахым» насихаттап, кері әрекеттер туындататын «өсек, өтірік, мақтаншақ, еріншек, бекер мал шашпақ сынды бес нәрседен қашық болуға» шақырады [5, 80].

Бастауыш сынып оқушысын ізгілікке тәрбиелеуде халықтық педагогиканың берері мол. Халық педагогикасы болашақ өскелең ұрпақты өмір сүруге, еңбек етуге дайындау, баулу, өзінің елін, жерін сүю секілді жоғары

адамгершілік, имандылық, ізгілік қасиеттерге тәрбиелейді. Болашақ ұрпақты терең философиялық, педагогикалық, психологиялық ойлармен, теориялармен, халқымыздың бай тәжірибесімен таныстырудың маңызы зор. Халық педагогикасы арқылы оқушылардың тарихына, салт-дәстүр, әдет-ғұрыптарына деген құрметінен бөлек, тәрбиелік жағынан тұлғаның рухани дамуына мүмкіндік береміз. Еліміздің кез-келген салт-дәстүр, әдет-ғұрыптарын алып қарасаңыз, үлкенге құрмет, кішіге ізеттілікті көрсету, әрбір қазақ баласының бойынан табылуы керек қасиеттерді көруге болады. Яғни, оқушының өзіне, айнала қоршаған ортаға ізгілікті көзқарасының қалыптасуы, оны күнделікті өмірде қолдана алуға мүмкіндік береді. Осы арқылы білімнің негізі, іргетасы қаланатын бастауыш сынып оқушыларының қарым-қатынасын ізгілікке бағыттай отырып тәрбиелеуімізге болады.

Адамның жеке тұлға ретіндегі сапалық көрсеткіштерінің бірі – оның бойында ізгілік қасиетінің болуы бүкіл адамзаттық құндылықтардың ірге тасын қалайды. Білім берудегі ізгілендіру идеясын жүзеге асыру барлық білім беру жүйесінің, әсіресе, білімнің алғашқы негізі қаланатын бастауыш мектептің міндеті. Қоғамның жаңа дәуірге көшу процесі жағдайында халықтың ғасырлар бойғы жинақталған ізгілік мұрасына ден қоюы – адамгершілік, адамзаттық прогрестің айқын көрінісі.

Ізгілік – барлық адамзат баласын жақсы көру, адамдарға құрметпен қарау, адамның өзін-өзі тануынан, өзіне өзі баға беруінен басталады. Ол – адамның өзінің өмірдегі орны мен өмір сүрудің негізгі өзегі мен мән-мазмұнын түсінуі.

Педагогикалық тұрғыдан ізгілік жеке тұлғалардың арасындағы қатынастардың сүйіспеншілікке негізделуі, жеке тұлғаның ар-намысын, абыройын, ар-ожданын құрметтеу, жоғары адамгершілік, парасаттылық қасиетпен қамқорлық жасау, адамдарды сүйе білу, қадірлеу деп анықталады [6, 11].

«Адамға қалайда болса, қашан да болса пайда келтіретіндей ой һәм іс «ізгілік» - деп аталады. Ізгілікке ұмтылу жауыздықтан безу

– адам жаратылысының өзінде бар нәрсе. Кімде-кім өзін, туыстарын, өз елін сүйсе, әсіресе, бүкіл адам баласын бауырым деп білсе, сол адамды ізгі деп атаймыз, өзін-өзі соқыр сезіммен мал да сүйеді», - дей отырып, адамның адам болуы үшін өзін сүю, жақындарын сүюмен қанағаттанбай, жалпы адамзатты сүю шарт екендігіне тоқталады [7,82].

Ізгілікті білім беру педагогикада оқушыларға ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде білім беру болса, ізгілік тәрбиесі ұрпақты халық педагогикасын пайдалана отырып рухани құндылықтар арқылы дамытуға, мәдени дағдыларды игеруге, өз жауапкершілігін арттыруға, бараш адамзат баласын сүюге тәрбиелеу болып табылады.

Адам бойындағы ізгіліктілік екі жақты әрекет арқылы пайда болады. Бірінші жағы адамның өзін-өзі тани білуі, екінші жағы, өмір сүру үшін күресу, тұлғаның құндылық қасиетті бағалауы және оның ізгілікке жат іс-әрекетті танып білуі, ізгілікті әлеуметтік құбылыс ретінде қарауды ұсынады. Осыдан ізгілікті – адамгершілігінің жоғары болуы, адамшылық қасиеті, қайырымдылық жасау, мәдениеттілігі, адамдардың бір-біріне, табиғатқа, қоршаған ортаға сүйіспеншілігі және оны бағалап, қамқор болуына жетелейтін күш деп қарастыруға болады [8,102].

Ал, психологиялық тұрғыдан ізгілік ұғымын қарастырғанда ол адамның өзіне-өзі бағалауынан, адам мен адамдық қасиеттерге құрметпен қарауын білдіретіндігінен, адамдардың бір-біріне деген дұрыс қарым-қатынасынан білінеді. Сонымен «Ізгілікке – адамды ізгілікті қарым-қатынасқа, қоғамның жалпыадамзаттық құндылықтарын бағалауға, дүниені және өзін-өзі танып білуге, түсінуге, үнемі дамытуға ықпал жасайтын, ынталандыратын күш» - деп анықтама береміз.

Қазіргі кезде, адам баласының ой-өрісі, сөздік қоры, сенімділік қасиеттері жылдан-жылға кеміп барады десек, қателесеміз. Кез-келген адамның қарым-қатынасы қоғаммен байланысы, пікір алмасушымен ой бөлісу, әңгіменің анық та, тартымды болуына негізделеді. Сондай-ақ, кез-келген жеке тұлға табиғатынан көркем сөз бен өнерге құштар

болып келеді, шынайылыққа тікелей қарайтын болсақ, осындай құштарлық бүгінгі күні көпшіліктің назарынан тыс, керісінше техника төңірегінде тіршілік етіп, жансыз дүниеге құмармыз. Дегенменде, әрбір жеке тұлға өзінің рухани жағынан дамуын қолға алып, адами қасиеттермен, құндылықтарын байытуға көңіл бөлсе, ізгілікті қарым-қатынас деңгейі көтерілер еді.

Жалпы қазақ халқы өзінің табиғи болмысынан адамгершілікті, өзгеге деген өлшеусіз рақым мен ізгілікті, сый мен құрметті, болаттай беріктілік пен төзімділікті сүйетін халық. Сондықтан да Кеңестік кезеңде Қазақстан қазақ мәдениетінің ашықтығы мен дәстүрлерінің ұжымдық қалыптасуы арқасында барша зиялы қауым өкілдерінің екінші Отанына айналды. Дегенмен де соңғы жылдары әлемде болып жатқан әлеуметтік мәселелер, яғни тастанды, жетім, ата-ана қамқорлығынсыз қалған балалардың көбеюі, сәтсіз отбасылар, адамдар арасындағы зорлық-зомбылық, өшпенділіктің, ыза-кектің артуы, мейірімділіктің жойылуы секілді дүниелер біздің елімізді де айналып өтпеді.

Сол себепті де қазіргі кезеңде Қазақстан үшін өскелең ұрпағының адамгершілік пен адалдықтан айнымаған, білімді де саналы, өз елінің нағыз патриоты болып өсуі үлкен маңызға ие болып отыр. Осы мақсаттың жүзеге асуы үшін білім беру мекемелерінде оқушыларға сапалы біліммен бірге ізгілікті тәрбиені де ұштастыруымыз қажет.

Қоғамның ілгері дамуы, техника мен технологиялық жетістіктер, қолжетімді ақпараттанудың өз пайдасымен қатар балалар мен жасөспірімдердің рухани-адамгершілік тұрғысында дамуына өз кері әсерін тигізіп жатқандығы да айқын. Осы тұста заман талабына сай білім беру жүйесі өзінің басым бағдарын жеке тұлғаның рухани-адамгершілік тұрғыдан кемелденуіне арнай бастады. Рухани-адамгершілік- ол қоғамдық талапқа сай ізгілікті, инабаттылықты білдіретін моральдық ұғым. Ал, ізгілік тәрбиесі-инабаттылыққа, кішіпейілдік пен мейірімге баулудың жолы болып табылады [9, 112].

Ш.А.Амонашвилидің «Здравствуйте, дети!» кітабындағы «Мұғалім өз сабағын сүйме-

се, оған өзі сүйсіне білмесе, ол шәкірт бойына да сүйіспеншілікті дамыта алмайды» деген пікірінен жеке тұлғаның ізгілік қасиетін дамыта оқытуда мұғалімге қойылатын талаптың да маңыздылығын байқауға болады [10, 84].

Мұғалім оқушыны ізгілікке тәрбиелеу жолында гуманизмнің негізін салып, оның тәлім-тәрбиелік маңызы туралы құнды ой-пікірлер айтқан шетел және қазақ халқының ұлы ғұламаларының тәжірибелерін пайдаланғаны абзал. Мысалы, ұлы ғұламалар Әл-Фараби, Махмуд Қашқари, Жүсіп Баласағұни, Қожа Ахмет Яссауи, ағартушылар Ы.Алтынсарин, Ш.Уалиханов, А.Құнанбаев, қазақ зиялылары Ж.Аймауытов, А.Байтұрсынов, М.Жұмабаев, тағы басқалар болашақ ұрпақты адалдық, парасаттылық, шыншылдық сынды қасиеттерге тәрбиелеудің халық даналығын жоғары бағалаумен тең екендігін айтып кетті. Әбу Насыр Әл-Фараби нағыз ұстазды: «Тым қатал да болмауға тиіс, тым ырыққа да жығыла бермеуі керек, өйткені тым қаталдық шәкіртті өзінің ұстазына қарсы қояды, ал тым ырыққа көне беру ұстаздық қадірін кетіреді, оның берген сабағы мен оның ғылымына, шәкірті селқос қарайтын болады. Ұстаз тарапынан барынша ынталылық пен табандылық, талап болу қажет. Себебі ұстаз, әр уақытта, білімімен тәрбиелігімен жоғары тұру керек» дейді.

Бастауыш сынып оқушыларына ізгілікті тәрбие беру мәселесін зерттеуде Ш.Амонашвилидің қосқан үлесі орасан зор. Ш.Амонашвили оқыту процесінің жақсы нәтиже көрсетуі мұғалім мен оқушылардың бірлескен іс-әрекетіне, өзара ынтымақтастығына байланысты, ал жеке адамның мүмкіндігінің ашылуы педагогикалық процестің сипаты мен бағытына, педагогикалық ортаға, педагогикалық жағдайларға байланысты деп түсіндіреді. Ш.Амонашвили педагогикалық процесті мұғалімнің оқушының қиындықты жеңуге көмектескен сәттегі ынтымақтастығы, берген бағыт-бағдары деп бағалайды. Оның ойынша, мұғалім балаға материалды дұрыс түсіндірсе, қалай орындайтындығы жөнінде бағыт-бағдар берсе, түспалдаса, ынталандырып қызықтырса, сенім ұялатса, сонда ғана ол

балаға көмек қолын бергендігін көрсете алады, ізгілік педагогикасын жүзеге асырады.

Ш.Амонашвили ұсынған ізгілік педагогикасының негізгі мақсаты төмендегідей:

- мұғалім де оқушы да субъект болады;
- оқушыға ізгілік тұрғысынан қарау;
- оқыту мен тәрбиенің бірлікте жүруі, ұйымдастырылуы;
- талап ету педагогикасынан қарым-қатынас педагогикасына өту;
- басымдылық көрсетілмеу қажет;
- бірлік одақта ұйымдасып қызмет етіледі;
- оқушыға жеке тұлға ретінде қарау;
- мұғалім мен оқушы арасындағы өзара түсіністік;
- оқушылармен жылы қарым-қатынас жасау;
- оқушының жеке басын қадірлеу;
- оқушылардың кемшілігін сынып алдында айтпау;
- оқушыға сенім білдіру, талап қою, болашағына үмітпен қарау;
- оқушының қуанышы мен қайғысына ортақтаса білу [11, 157].

Ш.Амонашвили жоғарыда аталған дүниелердің баланың рухани тұрғыда терең жетіліп, өзгелермен ізгілікті қарым-қатынас орнатуына тікелей әсер ететіндігін жеткізеді.

Оқушыларды күн санап дамыған қоғамда ізгілікке тәрбиелеу үшін ұлы тұлға, ұлы ұстаз атанған Ш.Амонашвили әдістемесін қолдануды ең таптырмас дұрыс шешім деп білеміз. Ш.Амонашвили бойынша ізгілікке тәрбиелеудегі ең негізгі әдіс- мұғалімнің әңгімесі, еркін пікір алмасулар, аңыздар оқу. Сонымен қатар алыс әлемдерге ұшу, өз қалалары мен мемлекеттерін салу туралы армандар, өзінің жақындары мен туыстарының, адамдардың өмірін жақсарту туралы ойлау, өз жүрегіне үңілу, өзін қоршаған барша жанға деген сүйіспеншілікпен қарау. Сол сияқты тәжірибеде орын алып жүрген: жақындары мен туыстарына, ғаламшар адамдарына, жер бетіндегі балаларға ізгі ойлар жолдау, ізгі тілектермен хат жаздыру. Мұндай сабақ тіпті бала үйіне келген соң да бітпейді: мұғалім оның жадында, ізгілік ойында қалады. Осындай білім беру процесін-

де бала өмірдің қалыптасқан жағдайларына бейімделместен, оның талаптарын өзгертуді, жақсартуды, жетілдіруді, оның сапасын арттыруды үйренеді.

Одан әрі, келесі бір жолы- ізгілік тақырыбына құрылған тәрбиелік сабақты тұжырымды етіп тарқатуды оқушының өзіне ұсыну. Нәтижесінде бірнеше педагогикалық міндеттер шешіледі:

Біріншіден, оқушылар шығармашылық өз ойын, батыл пайымын, сөз мәдениетін тәрбиелеуге мүмкіндік беретін сабақтың міндеттерін өздері ұсынады;

Екіншіден, сабақ үстінде шешуге тура келген мәселелерде сыни ойын, пікірін жеткізе алады, жігерлілік қасиетке тәрбиеленеді;

Үшіншіден, сабақтың өзектілігін жете түсінеді, өмірлік дұрыс көзқарасы қалыптасуына ықпал етіледі;

Төртіншіден, мұғалім пікірлесу барысында оқушылар арасындағы ізгілікті қарым-қатынастың деңгейін байқайды. Ш.Амонашвили аталған әдістерді оқыту үрдісінде жүйелі қолдана білу- нәтижеге жетудің басты жолы деп көздейді [12, 1144-1156].

Оқушылардың ізгілікті қарым-қатынасын қалыптастыру мәселесі бойынша ғылыми әдебиеттерді талдау, мектеп тәжірибесін бақылау негізінде мынадай қорытынды жасалды:

- қазіргі адамзаттың болашағына ақпараттық технологияның қарқынды дамуымен қатар табиғат экологиясы, әлемде орын алып жатырған жағдайларға байланысты адамгершіліктің күйзеліс қаупі төніп тұрған кезде адам өміріне ізгілікті көзқараспен қараудың жауапкершілігінің өзекті болу орны ерекше;
- оқушының жеке тұлға болып қалыптасуында тәрбиенің ізгілікті бағыт алуы маңызды.

Қазіргі қоғамның жаңару саясаты, нарық экономикасына көшуі адам тәрбиесі мәселесін шешудің тиімді жолы болса, ал адам өз тарапынан нарықтық экономика механизмін іске асырудың маңызды факторларының бірі болып саналады.

Ізгілікті тәрбиенің мақсаты – бәсекеге қабілетті, өз әрекетіне толық жауап бере алатын, адамның рухани байлығы мен мәдени-

етін, зияткерлік әлеуетін, кәсіби дағдыларын жетілдіретін, экономикамызды, рухани - әлеуметтік өмірімізді, өркениетімізді көтеретін жан-жақты дамыған жеке тұлғаны тәрбиелеу.

Қазіргі таңда жаңартылған білім беру мазмұны бойынша жасақталған пән бағдарламалары ғылымилық мазмұнды қамтамасыз етумен қатар білімді ізгілендіру жағына да үлкен мән береді. Бастауыш білім жалпы білім беру жүйесінің алғашқы, әрі маңызды сатысы, білім беру жүйесінің іргетасы. Олай

болса, оқу үрдісіне қойылатын талаптардың жүзеге асуы, баланың айналаға, жалпы қоғамға дұрыс қарым-қатынасы осы сатыдан басталады.

Адам бойындағы білім, тәрбие оқу нәтижесінде біртіндеп қалыптасатыны белгілі. Оқу, білім алу – дамудың негізі. Оқу арқылы алған білім біртіндеп басқа іс - әрекеттердің де дамуына жол салады. М.Мұқановтың пікірінше, «Білім дегеніміз тиісті объектілер туралы алған хабар. Ол адамның басында қалыптасып сақталып отырады».

Әр пән бойынша оқыту мен білім берудің мақсатының әр түрлілігі және олардың мазмұны мен көлемінің де бір-біріне айырма жасайтыны белгілі. Дегенмен, оқытудың алдына қоятын ортақ мақсаты - ол білімдендіру, білім қорын молайту, тәрбиелеу, баланы дамыту. Ж.Аймауытовтың пікірінше оқыту - білім көбейту, ақыл күшейту. Бұл барлық пәнді оқытуға ортақ мақсат. Ал пәннің мазмұны мен мақсаты әр пәннің бағдарламасында талдап көрсетіледі. Басқаша айтқанда пәннің бүкіл мазмұны мен мақсаты оның бағдарламасынан көрінеді.

Зерттеу тақырыбы бойынша № 39 мектептің екінші сыныбында оқушылардың ізгілікті қарым-қатынасты қалай түсінетіндігін анықтау мақсатында әңгімелесу, сауалнама әдістерін пайдалана отырып тәжірибелік-эксперимент жүргізілді. Мектепте оқушыларының (2 - сынып) ізгілік, ізгілікті қасиеттер туралы түсініктерін, ой - өрістерін айқындау мақсатында пікірлесу әңгімелері өткізіліп, сауал – сұрақтар беріліп, жауаптары алынды. Сауалнама оқушыларды бір мезгіл өзіне және жан – жағына үңіліп қарау, ойландыру,

адамдармен қарым – қатынаста ненің құнды екенін білу жөніндегі көзқарастарын білу үшін жүргізілді. Оқушылар «Ізгілікті деген ұғымды қалай түсінесіздер?», «Адамның жеке басындағы қандай ізгіліктілік қасиеттерді бағалайсыз?» – деген сұраққа жауап бере отырып, адамның бағалы қасиеттерін атап өтті.

Кейбіреулерінің жауаптары төмендегідей: Ислам Ү. «Адамдағы ең бағалы қасиеттер – шыншылдық, ақылдылық, сыпайылық». Бақыт Ш. «Адамдағы ең бағалы қасиеттерге адамды сыйлаушылық, кішіпейілділік жатады». Ақмерей Т. «Адамдағы ең бағалы қасиеттер – мейірімділік, ақылдылық, әдептілік»

Сауалнамаға талдау жасағанда оқушылардың ой – пікірлерінің негізгілері төмендегідей 3 топқа біріктірілді:

1. «Ізгілікті деген ұғымды қалай түсінесіздер? деген сұраққа біреуге көмектесетін, үлкенді сыйлайтын, адамгершілік қасиеттері бар адам деген мағынаны білдіретіндігі туралы пікірлерін айтады.

2. Адамның жеке басындағы қандай ізгіліктілік қасиеттерді бағалайсыз? деген сұраққа оқушылар «ақылды, айлакер, іскер, төзімді адам болуы керек», – деп жауап берген.

3. Ізгілікті адамдарға кімдерді жатқызасыз? – деген сұраққа оқушылардың 35 % ата – анасы мен туыстарын, 16 % мұғалімді, 24 % зиялы қауым адамдарын, 15 % достарын жатқызады, ал 10 % жауап бермеген.

Сонымен сауалнаманың қорытындысы оқушылардың ізгілікті тәрбиесі туралы әліде білімдерін толықтыру қажет екендігін аңғартады. Атап айтқанда, оқушылардың 29 % - ның ізгілік, ізгілікті қасиеттер туралы нақты түсінігі бар, 43 % – ның түсінігі анық емес, ал қалған 27 % – ның түсінігі жоқ. Бұл зерттеуге алынған 102 оқушының 25 % – ның ғана ізгілік, ізгілікті қарым – қатынастың қазіргі қоғамда қажеттігін сезінетіндігін көрсетеді. Оқушылардың ізгілік тәрбиелігі туралы деректерін зерттеуде аяқталмаған сөйлемдерді талдау әдістері қолданылды.

Мектепте мұғалімдер оқушыларды адамгершілік құндылықтарға тәрбиелеуде әр түрлі әдістерді дұрыс пайдалану қажет. Оқушылардың ізгілікті қарым-қатынасын қа-

лыптастыру үшін барлық мүдделі тараптар, соның ішінде мектеп ұжымы түрлі жұмыстар атқаруы тиіс. Сонымен қатар сыныптан тыс сабақтарда, тәрбиелік түрлі іс-шараларда, интеграцияланған пәндерді өту барысында адамгершілік құндылық аспектілері толық қамтылуы керек және де тәжірибе барысында қолдана білуі керек.

Қорытынды

Сөзімізді қорыта келе, мұғалім қоғамның қай даму сатысы болмасын оқушыларға

өмірлік қиын жағдайларда тек адамгершілік құндылықтар мен қағидаларға сай шешім қабылдап, ізгілік қасиетке сай таңдау жасауға әрдайым жол көрсетуі тиіс.

Қазіргі ақпараттық-технологияның қарқынды дамыған заманында адамзат баласының қарым-қатынасының ізгілікке бағыт алуы, болашақ ұрпақты мәдениеттілікке, ізгілікке қалыптастыру жолында жұмыс жасау, әрбір педагогтың міндеті деп білеміз. Ол үшін әрбір мұғалім ізгілік тәрбиесін өз пәнімен ықпалдастыруды ұстаздық парызым деп түсінгені жөн.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасында гуманитарлық білім беру тұжырымдамасы // Егемен Қазақстан, 20 тамыз, 1995, № 190.
2. Шеръязданова Х.Т., Ермекбаева Л.К., Әбеуова И.А., Алибаева Р.Н., Әмірбекова М.Ә. Қарым-қатынас психологиясы. - Алматы, 2014.
3. Зағыпаров Қ.Ф. Философиялық терминдердің сөздігі. - Павлодар: ПМПИ. 2011.
4. Есім Ғ. Хакім Абай. - Астана: Фолиант, 2012.
5. Ізтілеуова С. Абай, Шәкәрім шығармаларындағы адам тәрбиесі. - Алматы, 2011.
6. Абреимова К.А. Оқыту процесінде диалог арқылы жоғары сынып оқушыларының ізгілік қасиетін қалыптастыру. - Алматы, 2006.
7. Жұмабаев М. Педагогика. - Алматы: Ана тілі, 1992.
8. Бейсенбаева А.А. Пәнаралық байланыс негізінде оқушыларға идеялық-адамгершілік тәрбие беру. - Алматы, 1970.
9. Игенбаева. Б. Қ. Мен – Адаммын: жеке тұлғаның рухани-адамгершілігін дамыту сабақтарын ұйымдастыруға арналған әдістемелік құрал. - Алматы, 2002.
10. Амонашвили Ш.А. Здравствуйте, дети! Пособие для учителя. / Предисл. А.В.Петровского. – М., 1983.
11. Амонашвили Ш.А. Улыбка моя, где ты? Мысли в учительской.- М., 2003.
12. Yusof, H., Noor, M. A. M., Jalil, N. A., Mansor, M., &Awang, M. (2018). Nurturing Moral Values in Primary School, International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, Vol. 8, No. 7, p. 1144 - 1156.

A.K. Rysbayeva

Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

Upbringing of the humanistic attitude of junior schoolchildren

Abstract. The article considers the ways of upbringing focused on the humanity of primary school schoolchildren. It is obvious that progressive development of society, technical and technological achievements, available information, along with its benefits, have a negative impact on the spiritual and moral development of children and adolescents. Therefore, education of the younger generation in the spirit of a morally educated and true patriot of the country is of great importance for modern Kazakhstan. To achieve this aim, it is necessary to combine quality education and upbringing of pupils in educational institutions, as well as to acquaint with the experience of scientists who have contributed to the study of the problems of humanitarian education of

primary school pupils. In accordance with the topic of the study, the article describes the work carried out to determine the level of humanity of primary school students.

Keywords: primary class, pupil, communication, humanism, training, upbringing, teacher, school.

А.К. Рысбаева

Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан

Воспитание гуманного отношения у младших школьников

Аннотация. В статье рассмотрены пути воспитания, ориентированные на формирование гуманности у учащихся начальных классов. Очевидно, что прогрессивное развитие общества, технические и технологические достижения, доступная информация, наряду с преимуществами, несут и негативные факторы, которые оказывают влияние на духовно-нравственное развитие детей и подростков. Поэтому для современного Казахстана большое значение имеет воспитание подрастающего поколения как высоко нравственных, образованных людей и истинных патриотов своей страны. Для реализации этой цели в учреждениях образования необходимо сочетать качественное образование и воспитание учащихся, а также перенимать опыт ученых, внесших вклад в изучение проблем гуманитарного воспитания учащихся начальных классов. В соответствии с темой исследования в статье рассказывается о проведенной работе с целью определения уровня гуманности младших школьников.

Ключевые слова: начальный класс, ученик, общение, гуманизм, обучение, воспитание, учитель, школа.

References

1. Kazakstan Respublikasynda gumanitarlyk bilim beru tuzhyrymdamasy [The concept of humanitarian education in the Republic of Kazakhstan], Egemen Kazakstan [Sovereign Kazakhstan], August 20, 1995, No. 190
2. Sheryazdanova H. T., Yermekbaeva L. K., Abeuova I. A., Alibayeva R. N., Amirbekova M. Karymkatynas psihologijasy [A psychology of communication] (Almaty, 2014).
3. Zagyparov K. F. Filosofijalyk terminderdin sozdigi [Dictionary of philosophical terms] (PSPI, Pavlodar, 2011).
4. Esim G. Hakim Abaj [Thinker Abai] (Foliant, Astana, 2012).
5. Iztleuova S. Abaj, Shakarim shygarmalaryndagy adam tarbiesi [Human education in the works of Abay and Shakarim] (Almaty, 2011).
6. Abreimova K.A. Okytu procesinde dialog arkyly zhogary synyp okushylarynyn izgilik kasietin kalypastyru [Formation of the virtues of high school students through dialogue in the learning process] (Almaty, 2006).
7. Zhumabaev M. Pedagogika [Pedagogy] (Ana tili, Almaty, 1992).
8. Beisenbayeva A. A. Panaralyk bajlanys negizinde okushylarga idejalyk-adamgershilik tarbie beru [Ideological and moral education of students on the basis of interdisciplinary communication] (Almaty, 1970).
9. Igenbaeva. B. K. Men - Adammyn: zheke tulganyn ruhani-adamgershiligin damytu sabaktaryn ujymdastyru arnalgan adistemelik kural [I am a person: a methodological guide for organizing classes on the spiritual and moral development of the individual] (Almaty, 2002).
10. Amonashvili Sh.A. Zdravstvujte, deti! [Hello, children!] Manual for teachers. Preface by A.V. Petrovsky (Moscow, 1983).
11. Amonashvili Sh. A. Ulybka moja, gde ty? Mysli v uchitel'skoj [My smile, where are you? Thoughts in the staff room] (Moscow, 2003).
12. Yusof, H., Noor, M. A. M., Jalil, N. A., Mansor, M., & Awang, M. Nurturing Moral Values in Primary School. International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, 7 (8), 1144 – 115 (2018).

Автор туралы мәлімет:

Рысбаева А.К. – 6D010200-«Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығының докторанты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Достық даңғ, 13, Алматы, Қазақстан.

Rysbayeva A.K. – Ph.D. student in Pedagogics and teaching method of primary training, Abai Kazakh National Pedagogical University, 13 Dostyk ave., Almaty, Kazakhstan.